

Валери Йотов, Йото Йотов/Valeri Yotov, Yoto Yotov

ПОСЛЕДНИТЕ БИТКИ НА НАМБИТ, ВОДАЧА НА ВАРЯГИТЕ ПРИ АЛЕКСИЙ I КОМНИН

The Last Battles of Nambit, the Leader of the Varangians under Alexios I Komnenos

The author dwells upon the image of Nambit, the leader of the Varangians in the battles at Dyrrhachium (1081) and Drastar (1087), mentioned in "Alexiad" by Anna Comnena. It is well known that the Varangians referred to in fact were Angles and Danes. The name "Nambit" has been translated as "a sea-bird of prey" and his origin has been defined as Icelandic or Norwegian.

The discovering of a great amount of weapons and accoutrements of definitely Scandinavian origin at about 30 km to the south of Silistra allows the completion of the written sources and the drawing of some conclusions.

In the battle at Drastar there was a big military unit (probably of about several hundred men) which was composed of Scandinavian warriors, just like the one in the battle at Dyrrhachium – probably these were the same warriors designated by terms like "Varangians", "axe-bearers", etc., but they were Angles and Danes. In the battle or soon after it the commander of the Varangian unit Nambit also met his death.

Описвайки битките при Дирахиум (1081 г.) и при Дръстър (1087 г.), дъщерята на император Алексий I Комнин (1081–1118 г.), Анна Комнина на няколко пъти се спира на ролята на наемниците варяги. И при двете сражения техен водач е Намбит (или Нампит)¹.

Дирахиум – края на 1081 г.

За пръв път за този персонаж от Алексиада се споменава по повод пристигането на армията на Алексий недалеч от Драч и обсъждането дали да се даде сражение на войската на Роберт Гискар. Част от офицерите се изказали против, но „повечето от младите воители предпочели да се даде сражение, а особено настоявали Константин Багренородни, Никифор Синадин, предводителят на варягите Намбит и синовете на бившия император Роман Диоген – Лъв и Никифор”.

В началото на самото сражение на варяжката част, наричана на няколко места в текста „варвари“, е заповядано да се спеша и на редове да се движат на недалечно разстояние пред строя. Изрично се отбелязва, че това са онези воители, които „носят на раменете си двуостри мечове“, а също така и „носят щитовете“. След няколко сложни маньовъра „главният отряд“ на Намбит се откъснал от основните части, „срещнал силна съпротива“ и, доколкото не всички били „отбрани воители“, отстъпили. Други от „варяжката“ част, наричани от Анна Комнина „секироносци и самият вожд Намбит, поради своята неопитност и разгорещеност, се движели по-бързо и се отделили на значително разстояние от основния ромейски строй“. Нападнати от пехотинците на Робер Гискар, воиците на Намбит се оказали по-слаби от „келтите“ (в случая – воиците на Робер Гискар). Тези, „които успели да се спасят, побягнали към един храм, част влезли вътре, други се качили на покрива, надявайки се да намерят спасение. Латиняните запалили храма и заедно с него изгорели всички воители“.

След завладяването на Дирахиум Робер Гискар последвал отстъпващия Алексий в провинция България и „достигнал Кастория (Костур), където имало триста варяги, охрана на императора и с тяхна помощ градът бил добре защитен“. Кастория обаче също пада в ръцете на сицилийските нормани.

Така освен като варяги, водените от Намбит воители са определяни още като: 1) варяги; 2) носещи на раменете си двуостри мечове..., щитовете; 3) секироносци; 4) отбрани воители; 5) охрана на императора (гвардия) – все определения, характерни за скандинавските воители наемници и в други десетилетия на XI в., а и след това.

Един от изследователите на военните кампании на Византия, J. Haldon приема, че на 18 октомври 1081 г. при Дирахиум варягите са около 1400 души (най-малко на брой сравнено с другите части, макар да е абсолютно неясно откъде взема такова число) и макар да предприемат необмислени действия, те все пак удържат на ударите на норманите на Робер Гискар².

След злополучното за Алексий сражение при Дирахиум в следващите шест години до битката при Дръстър се случват доста военни събития (бунтът на Травъл, успехите срещу обединената войска на печенежкия вожд Челгу и бившия унгарски крал Соломон), но в изворите (основно Анна Комнина) няма сведения за Намбит и варягите³.

Дръстър – 1087 г.

При описанието на битката при Дръстър в 1087 г.⁴ Анна Комнина само веднъж (и последно) споменава за водача на варягите Намбит.

След организация на похода войската на Алексий I Комнини стигнала до дунавския град. След кратка обсада на крепостта (Анна говори за два акропола) Алексий се оттеглил и войската се установила на лагер до една река недалече от Дунав. Преди решителното сражение императорът „разделил войската, като построил бойния строй на фалангите. Той заел място в центъра... левия

фланг командвал кесарят Никифор Мелисин, а десния – Кастамонит и Татикий. Начело на съюзниците били Уза и Караца (навярно узи). Освен това отделил шестима, на които поръчал своята лична охрана... (в това число и) предводителя на варягите Намбит”⁵.

Първият кратък коментар за Намбит е у В. Г. Васильевский, който в знаменитото си изследване „Варяго-русская и варяго-английская дружина в Константинополе XI и XII вв.” отбелязва, че произходът му е неизвестен. Малко повече място Васильевский отделя на въпроса какви по народност са споменатите в битката при Дирахим (не коментира битката при Дръстър) варяги⁶. Макар у Анна, както стана дума, да има някои характеристики (носят двуостри мечове, щитовете, секироносци и пр.) те нямат сигурна етническа характеристика освен определението варяги.

Тук не е мястото да навлизам в обширната тема за скандинавско присъствие във византийската армия – една от най-дискутираните във византийската историография⁷, но основните въпроси относно варягите могат да бъдат подредени така.

Първите скандинавски наемници, известни под името *Ros* (според някои руски учени скандинавци и славяни) служат заедно с далматинците в Критската кампания като моряци във времето на Константин Порфирогенет. Те са участници в морската експедиция срещу Крит в 902 и 949 г., както и в сухопътната експедиция в Сирия в 955 г. Едва ли на този ранен етап тези наемници могат да бъдат определени като императорска гвардия.

В 988 г. киевският княз Владимир изпратил значителен военен отряд (около 6000 души) на император Василий II (976–1025 г.) организирани като отделна единица. Какъв е етническият състав на тази военна част (скандинавци или славяни) е една отворена тема, по която също има много изследвания. Движението на тези първи наемници от Скандинавия е през Балтийско море, Новгород и Киев и навярно оттам и името варяги.

От края на първата третина на XI в. в изворите все по-често се споменава за доверена варяжка гвардия, която е основно в столицата, но има и варяги в провинциалните войски. Един от най-знаменитите водачи на варягите е Харолд Хардради (Суровия), който след в 1045/6 г. се оттегля, за да стане по-късно крал на Норвегия и да намери смъртта си в битката при Стафорд бридж в 1066 г. Настъпват промени, които са още по-драстични след едно от въстанията в 1078 г. срещу кратко управлявалия император Никифор Вотаниат. На страната на водения от управителя на Драч Никифор Вриений бунт застават външните варяги, а императорът е защитаван от вътрешните варяги – гвардията. Недоверието към варягите роси се засилило. Освен това, установяването на номадите (печенегите, а след това куманите) в степите на Северното Причерноморие затруднявало общуването между Киев и Константинопол.

Навярно към 1070 г. след завладяването на Англия от Вилхелм Завоевател в 1066 г. емигриралите във Византия англи (англосакси) и дани (датчани) формират нов етнически състав на Варяжката гвардия – потвърдено от доста извори, на които няма да се спирам тук (Orderic Vitalis, Geoffrey of Malaterra, Saxo Grammaticus)⁸.

При коментара на битката при Дирахиум В. Г. Василеский обръща внимание, че споменатите варяги са англи. В потвърждение той привежда почти еднаквото с разказа на Анна Комнина описание за битката при Дирахиум в *Historia Sicula* на Geoffrey of Malaterra, където се казва: „*Англите, които са наричани Варанги* (= *Angli, quos Waringos appellant*) *поискали от императора те да започнат сражението...*”⁹.

В 1939 г. Sigfus Blondal в специална статия също се спира на водача на варягите от битките при Дирахиум и Дръстър. Той е разтълкувал значението на името като „хищна морска птица” и е определил произхода на Намбит като исландски или норвежки¹⁰.

Известният руски византинист М. Бибииков между другото отбелязва, че всъщност единственият от повече от десетината известни аколуты (началници) на личната императорска гвардия със сигурен скандинавски произход е само Намбит. Бибииков му отрежда дори по-значимо място от Харалд Хардради, който, както е известно, е само спатарокандидат и командва неголямо военно съединение¹¹.

С други думи сред огромното море от литература на тема скандинавското присъствие във Византия, в това число възхваляване на ролята на северните наемници за този споменат само у Анна Комнина военачалник има доста високо мнение.

Буквалният прочит на описаното сражение при Дирахиум обаче по-скоро говори за неопитност, разгорещеност, че не всички от варягите били „отбрани воители” и пр. В крайна сметка, както отбелязва и Васильевский, в битката на 18 октомври при Дирахиум, макар и да са дали много жертви, не били избити всички англи (разбирай варяжката част)¹².

В сражението при Дръстър в 1087 г. Намбит е само един от шестимата воители, на които е възложена личната охрана на императора¹³. От „Алексиада” дори не става ясно дали изобщо е имало варяжка част. Може само да се предположи, че щом Намбит е в центъра на фалангата, там, където е и императорът, то там е имало и други варяги телохранители. Не става ясно също каква е съдбата на Намбит.

Поражението при Дръстър е съкрушително и несъмнено голяма част от армията на Алексий I Комнин има трагична съдба – това е един от немногото случаи на загуба на войсковите реликви: „*Императорът държал омофора с Богородица... [след поражението] Императорът събрал знамето и го скрил от хорските очи в гъсталака*”.

Известни са имената на някои, загинали в битката, а за други се споменава как са бягали с императора (бягство, което е иронизирано в песничката „от Дръстър до Голое, хубаво разстояние Комнине“), за трети – как пълководецът Григорий Палеолог се спасил при една вдовица. Голяма част от войската паднала в плен – Анна разказва за обградени от печенегите 150 войника, за пленения кесар Никифор Мелисин, който убеждавал печенегите да разменят пленниците за пари. Освен това е изоставено голямо количество имущество (навярно е бил пленен част от обоза). Косвено това се потвърждава в пасажа за завърналия се след битката вожд на печенегите Татуш, който отишъл да привлече куманите за съюзници. Анна описва как закъснелите съюзници били впечатлени от голямата плячка и многото пленници: *„В същото време до Истър (!) пристигнал и Татуш с привлечените от него кумани. Като видели толкова голяма плячка и толкова пленници...“*¹⁴.

На проведената през месец май 2009 г. конференция „Военни кампании. Оръжие и снаряжение“ в авторски колектив имаме възможност да представим доклад за битката при Дръстър в 1087 г. и съдбата на варяжката част¹⁵. В доклада се спираме и на откритото на около 30 км южно от Силистра голямо количество оръжие и снаряжение (известното ми и надеждно определено число на находките е повече от 100). За съжаление тези твърде интересни паметници са открити не при разкопки, но местонамирането им е достоверно. Става дума за мечове, крайници на ножници, саби, стремена, работилница, ведро, върхове на копия и бойни бравди, повечето от които са с определено скандинавски произход (основно според формата и украсата)¹⁶.

Така сведенията на писмените извори могат да бъдат допълнени и да се направят следните изводи.

В битката при Дръстър е имало значима (навярно няколко стотици души) войска единица, която е била съставена, както и при битката при Дирахим, от скандинавски воители, навярно същите, определяни с думите варяги, секироносци и пр. англи и дани. След разгрома заедно с други части варяжкит отряд е отстъпил и по неясни причини е изоставил оръжие и снаряжение в близост до трасетата на отстъплението, които се локализируют южно от Силистра и в посока към проходите на Стара планина около Велики Преслав. В сражението или малко след това е намерил смъртта си и началникът на варяжката част Намбит, за когото, противно на думите на възхита, които има в някои автори, трябва да кажем, че може и да е бил смел воин, но едва ли може да бъде определен като добър пълководец.

БЕЛЕЖКИ

¹ Анна Комнина. Алексиада. – ГИБИ, VIII, София, 1971; Анна Комнина. Алексиада (перевод Я. Н. Любарского). Санкт-Петербург, 1996; електронен вариант вж.: <http://www.fordham.edu/halsall/basis/AnnaComnena-Alexiad.html>;

http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/komn4.php (глави IV, 5; VII, 3).

² **Haldon, J.** *The Byzantine Wars*. Charleston, 2000, pp. 133–137.

³ Вж.: **Анна Комнина**. *Алексиада*. – ГИБИ, VIII, София, 1971; **Анна Комнина**. *Алексиада* (превод Я. Н. Любарского). Санкт-Петербург, 1996; електронен вариант вж.:

<http://www.fordham.edu/halsall/basis/AnnaComnena-Alexiad.html>.

⁴ **Haldon, J.** *Op. cit.* Авторът не разглежда битката при Дръстър. Единственото обяснение за подобно пренебрежение е навярно защото при дунавския град византийската армия претърпява съкрушително поражение от едно варварско племе – печенегите.

⁵ **Анна Комнина**. *Алексиада*. – ГИБИ VIII, с. 64.

⁶ **Василевский, В. Г.** *Варяго-русская и варяго-английская дружина в Константинополе XI и XII в.* Санкт-Петербург, 1908. – Цит. по електронния вариант: http://annals.xlegio.ru/byzant/vasiljevsk/1_03.htm – глава XII).

⁷ **Василевский, В. Г.** Цит. съч.; **Blöndal, S., Benediktz, B.** *The Varangian of Byzantium*. Cambridge, 2007 и цитираната там литература.

⁸ Според западните извори, английските изгнанници предложили своите услуги на Алексей I, тъкмо когато му предстояла борбата срещу Робер Гискар.

⁹ Цит. по **Василевский, В. Г.** Цит. съч., глава XII.

¹⁰ **Blöndal, S.** *Nabites the Varangian*. – *Classica et Mediaevalia*. II, 1939, pp. 145–167. Любопитно, но в едно специално изследване за известните от изворите скандинавски имена във Византия и в Русия Намбит е пропуснат. Вж.: <http://www.s-gabriel.org/names/gunnvor/varangian/>

¹¹ <http://ulfdalir.narod.ru/literature/articles/byzantine.htm>

¹² **Василевский, В. Г.** Цит. съч., глава XII.

¹³ За битката виж статията на Йото Йотов: **Yotov, Y.** *The Drastar (Dristra) Battle (1087)*. – *Cultura și civilizație la Dunărea de Jos. Călărași*, XXIV, 2008, p. 257–268.

¹⁴ **Анна Комнина**. *Алексиада*. – ГИБИ VIII, 65–67.

¹⁵ **Yotov, V., Totev, B.** *The Varangian Guard and the Defeat of Alexios I Komnenos near Drastar in 1087*. – *Military Campaigns, Weaponry and Military Equipment. Antiquity and Middle Ages (= AMV – X, 2010 (forthcoming))*.

¹⁶ Освен оръжие и снаряжение пак по възможните пътища за отстъпление са откривани и съкровища от златни или медни монети на императорите до Алексей I Комнин. – Вж. **Yotov, Y.** *The Treasure of Golden Byzantine Coins from Professor Ishirkovo, Silistra Region*. – *Pontica*, 42, 2009 (forthcoming).